

AIDA DAMADŽIĆ
(Sarajevo)

STRUKTURA POGODBENIH REČENICA U PERZIJSKOM JEZIKU

Govornici perzijskog jezika, a shodno tome i gramatičari, nisu nikada ispoljili osjećaj i potrebu da na bilo koji način izvrše podjelu pogodbenih rečenica. Ni jedna gramatika perzijskog jezika¹ ne pruža nam jasnu sliku o pogodbenim rečenicama, o ustrojstvu gramatičkih kategorija koje je čine. Uzmemo li u obzir i nepostojanje kondicionala (potencijala) kao glagolskog oblika u perzijskom jeziku, tada kontrastiranje ovog tipa rečenica sa istim u srpskohrvatskom jeziku postavlja pred nas nekoliko značajnih problema.

Prvi od njih je podjela pogodbenih rečenica. Izvršiti klasifikaciju koja će odgovarati tkivu perzijskog i srpskohrvatskog jezika značilo bi opredijeliti se za semantičku podjelu. Formalnu klasifikaciju ne možemo primijeniti na perzijski jezik jer postojanje samo jednog veznika اگر (ägär) ne pruža mogućnost da razlučimo kakve on to rečenične sadržaje uvodi. Svaki od četiri veznika u srpskohrvatskom jeziku (ako, kad, da, li) i na formalnom i na semantičkom planu uvodi različite rečenice, što bi pri poređenju sa perzijskim jezikom dovelo do zabune jer bismo u svakom od tih slučajeva sa drugačijim veznikom, u perzijskom jeziku imali veznik اگر ili jednu od njegovih varijanti, koji opet ne bi uticao na ostale morfološke elemente u rečenici. Podjela po semantičkom kriterijumu čini nam se primjerena i jedino moguća, i to podjela na realne i irealne pogodbene rečenice. Samo u okviru ovakve podjele mi možemo obuhvatiti sve morfološke okolnosti pod kojima se ta rečenica formira u perzijskom jeziku, izvršiti uporedbu sa srpskohrvatskim jezikom i uspostaviti zajedničku nit na semantičkom planu.

Način na koji se srpskohrvatski kondicional realizuje u perzijskom jeziku je drugi problem, vrijedan zasebnog istraživanja. Ovdje ćemo pokazati samo njegov izražaj u okviru pogodbenih rečenica.

Pri kontrastivnom izučavanju pogodbenih rečenica u perzijskom i srpskohrvatskom jeziku javlja se još jedna interesantna gramatička kategorija.

1 L.P.Elwel-Sutton, *Elementary Persian Grammar*, Cambridge, 1963; A.K.S. Lambton, *Persian Grammar*, Cambridge, 1966; Salemann-Shukovski, *Persische Grammatik*, Leipzig, 1947; Walter Hinz, *Persisch I*, Berlin, 1942; Hans Jensen, *Neupersische Grammatik*, Heidelberg, 1931; J.A. Boyle, *Grammar of Modern Persian*, Wiesbaden, 1966; *Neupersische Konversations Grammatik*, Heidelberg, 1914; G.Lazard, *Grammaire du Persan Contemporain*, Paris, 1957; Š. Sikirić, *Gramatika perzijskog jezika*, Sarajevo, 1951.

دستور زبان فارسی از پرویز ناتل خانلری - چاپ هشتم ۱۳۶۶

دستورنامه و صرف و نحو زبان پارسی از دکتر محمد مشکور - چاپ سوم ۱۳۴۲

دستور جامع زبان فارسی تالیف استاد عبد الرحیم - چاپ دوم ۱۳۳۸

To je glagolski vid. U srpskohrvatskom jeziku je to morfološka kategorija, dok se u perzijskom jeziku realizuje preko sintaksičke funkcije određenog glagola, jer tek u korelaciji sa ostalim dijelovima jedne rečenice i u odnosu na drugu u sklopu složene, postaje jasno da li je glagol svršen, trajan ili učestao.

Govoreći o podjeli pogodbenih rečenica, rekli smo da ih u perzijskom jeziku uvodi samo jedan veznik. Veznik اگر, zavisno od sklopa glagolskih vremena, modifikuje svoje značenje u odnosu na četiri veznika pogodbenih rečenica u srpskohrvatskom jeziku (ako, kad, da, li). Modifikatori tih značenja su isključivo glagolska vremena:

اگر بدیدو خوبی بکنی لغمه اولش میثوی

...ako divu učiniš neko dobro djelo, odmah će te pojesti.

(M.P.P.² Muhamed Ali Džemal Zade, 74. st.)

اگر میآمد خیلی دفت نمیکرد

...kad bi došao ne bi mnogo obratio pažnju.

(M.P.P. Muhamed Hidžazi, 59. st.)

اگرمادر میان هم انداخته بودند برایم یکسان بود، آسوده شده بودم

...da su me bacili na smetljište, svejedno mi je, bio bih miran.

(Sadik Hidajet, Z.B.³ 38. st.)

I pored svih neujednačenosti u izražajnim sredstvima pogodbenih rečenica koje se javljaju pri njihovom kontrastiranju u okviru perzijskog i srpskohrvatskog jezika, kao i pored konstatacije N.P. Hanlarija⁴ koji u svojoj gramatici perzijskog jezika kaže:

در فارسی امروز برای فعل شرطی صیغه خاصی نیست

U perzijskom jeziku danas nema neko posebno pravilo za pogodbene glagole (misli se na glagole u pogodbenoj rečenici, op. aut.); uočili smo da pravilo postoji, a formulišemo ga na sljedeći način:

I U realnim pogodbenim rečenicama u perzijskom jeziku fungiraju:

a) ako se rečenica odnosi na prošlost,

perfekt u protazi, prezent, futur ili imperativ u apodozi

اگر دیده ای میدانی

Ako si vidio, znaš.

(Hanlari, 148. st.)

اگر ما توانستیم⁵ فلسفه حرارت آتش را بفهمیم علت دزدی بشری را هم خواهیم فهمید

2 H. Kamshad, *A Modern Persian Prose Reader*, Cambridge at the University Press, 1968.

3 Sadik Hidajet, zbirka pripovijedaka *Živ u grobu*, Teheran, h. 1344.

4 دستور زبان فارسی از پرویز ناتل خانلری - تهران ۱۳۴۴

Ako smo mogli da shvatimo filozofiju vatre koja prži, shvatićemo i uzroke ljudskog varvarstva.

(M.P.P. Ali Dešti, 50.st.)

- b) ako se rečenica odnosi na sadašnjost,
prezent u protazi, prezent⁶ ili imperativ u apodozi

اگر برای تفکین و تدوین است نیزه و شمشیرا لازم ندارد

Ako je za pogreb, nisu mu potrebni koplje i sablja.

(M.P.P. Muraga-i, 10.st.)

اگر تو پدر من نیستی بگو

Ako ti nisi moj otac, reci.

(M.P.P. Hidžazi, 60. st.)

- c) ako se rečenica odnosi na budućnost,
nepravi prezent ili futur II u protazi, prezent, (futur) ili imperativ u apodozi

اگر اولین پلهای نردبایات "دروع" باشد به جهنم می رسی نه به آرزو

Ako prvi stepenik na tvojim ljestvama života bude "laž", stići ćeš u pakao, a ne do željenog cilja.

(Ibrahimi,⁷ 22. st.)

با من چه رفتار خواهید کرد؟

...tada želim da znam, ako drugi put doživim ovakvo stanje, kako ćete se vi prema meni ponašati?

(M.P.P. Hidžazi, 62. st.)

اگر امری باشد بوسیله رنگ اطلاع بدهید

- 5 Oblik preterita umjesto uobičajenog perfekta moguć je isključivo kod modalnih glagola npr. *میل داشتن، خواستن، توانستن*, jer preterit ovih glagola zbog njihove semantike ukazuje na trajnost tj. rezultat radnje koji se još uvijek osjeća. "Ako smo *mogli da shvatimo ...*" jeste radnja formalno završena u prošlosti, ali da nema njene rezultativnosti ostvarene dopunom u obliku nepravog prezenta *مفہیم*, ne bi ni postojao uslov za izvršenje radnje koja će uslijediti.
- 6 Prezent u perzijskom jeziku označava radnju koja se dešava u sadašnjosti, ali i onu koja će se desiti u bliskoj budućnosti. Shodno tome, prezent na srpskohrvatski jezik prevodimo i budućim vremenom, futurom I. Iz toga slijedi da u svakoj od apodoza u realnoj pogodbenoj rečenici u perzijskom jeziku, prezent obuhvata oba ova značenja, a kontekst ih određuje. (vidjeti prvi primjer u grupi "c")

7

"مکانهای عمومی" تهران ۱۳۵۱

Ako nešto zatreba, javite pomoću zvona.

اگر این زن مثل فتنه ربك و باغوش بوده و تمام حرکات و رویه خود را قبلاً مطالعه کرده باشد مرد را دیوانه میکند (vježb.⁸ II, 39. st.)

Ako ova žena bude mudra i pametna kao Fitne i ako svaki svoj pokret i način ophođenja bude unaprijed analizirala, izludiće čovjeka.

(M.P.P. Ali Dešti, 53. st.)

U protazama *realnih* pogodbenih rečenica u perzijskom jeziku javljaju se: *perfekt*, *prezent*, *nepravi prezent* i *futur II*, shodno vremenskoj sferi realizovanja radnje kojom uslovljavamo sadržaj u apodozi i to na ovaj način:

perfekt - prošlost

prezent - sadašnjost

nepravi prezent i futur II - budućnost

Apodoza svake od protaza sa jednim od ova četiri glagolska vremena može biti realizovana prezentom, imperativom ili futurom.

Pri usporedbi glagolskih vremena u protazi sa istim u srpskohrvatskom jeziku zapažamo:

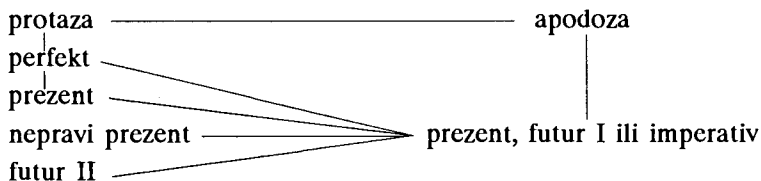
Perfekt u perzijskom jeziku podudara se svojim značenjem sa perfektom u srpskohrvatskom jeziku bez obzira na kategoriju glagolskog vida.

Prezent u perzijskom jeziku odgovara svojim značenjem samo prezentu nesvršenih glagola u srpskohrvatskom jeziku.

Nepravi prezent u perzijskom jeziku odgovara svojim značenjem prezentu glagola svršenog vida u srpskohrvatskom jeziku.

Futur II u perzijskom jeziku odgovara značenju futura II u srpskohrvatskom jeziku, označava buduću radnju glagola nesvršenog vida.

Šematski prikazano, konstruisanje realnih pogodbenih rečenica u perzijskom jeziku izgledalo bi ovako:

II U irealnim pogodbenim rečenicama u perzijskom jeziku fungiraju:

a) ako se rečenica odnosi na prošlost,

pluskvamperfekt u protazi, pluskvamperfekt ili imperfekt u apodozi

در صورتیکه اگر از بدبختیهای بیحساب این زن یکی بسر من

آمده بود خودمرا باخته بودم

8 Vježbanka savremenog perzijskog jezika, Moskva, 1972. ما بزبان فارسی حرف میزنیم

U slučaju da je mene pogodila ijedna od nebrojenih nesreća ove žene, ja bih se izgubio.

(M.P.P. Hidžazi, 86. st.)

در زندان زندگانی زیر زنجیرهای فولادین بسته شده بودم،
اگر مرده بودم مرامی بردند در مسجد پاریس بدست عربهای
بی پیر میافزادم، دو باره میمردم، از ریخت آنها بیزارم

U zatvoru života bio sam okovan teškim lancima, da sam umro, odnijeli bi me u parisku džamiju, pao bih u ruke prostim Arapima, drugi put bih umro jer su mi odvratna njihova lica.

(Sadik Hidajet, Z.B. 33. st.)

- b) ako se rečenica odnosi na sadašnjost,
preterit u protazi, pluskvamperfekt ili imperfekt u apodozi

اگر این صنعت نبود چرخ امور میخواید و شیرازه کارها از هم میگسیخت

Da nema ove tvornice, točak zamajac proizvodnje bi zamro i posao bi potpuno stao.

(M.P.P. Džemalzade, 73. st.)

درحالتی که اگر یکی اینها بضعیفترین وجهی در روح من
وجود داشت هرگز باین وضع خجالت آور درجلوی شما نایستاده
بودم

U slučaju da u mojoj duši postoji barem blijedi trag ijedne od tih osoba, ja nikada ne bih ovako ponizno stajao pred vama.

(M.P.P. Mes'ud, 39.st.)

- c) ako se rečenica odnosi na budućnost,
imperfekt u protazi, imperfekt u apodozi

اگر حاجی آفاتها بمن اکتفا میکرد، چون از حیث زندگانی راحت
و آسوده بودم، میشد زشتی قیافه و سن زیادش را تحمل کرد

Kad bi gospodin hadžija bio zadovoljan samo sa mnom, a ja sam s njim bila mirna i zadovoljna, mogla bi se podnijeti njegova ružnoća i starost.

(M.P.P. Mušfik, 25. st.)

U protazama *irealnih* pogodbenih rečenica u perzijskom jeziku javljaju se: *pluskvamperfekt*, *imperfekt* i *preterit*, shodno vremenskoj sferi dešavanja radnje kojom uslovljavamo sadržaj u apodozi i to na ovaj način:

pluskvamperfekt - prošlost

preterit - sadašnjost

imperfekt - budućnost

Apodoza svake od protaza sa jednim od ova tri glagolska vremena realizuje se pluskvamperfektom ili imperfektom.

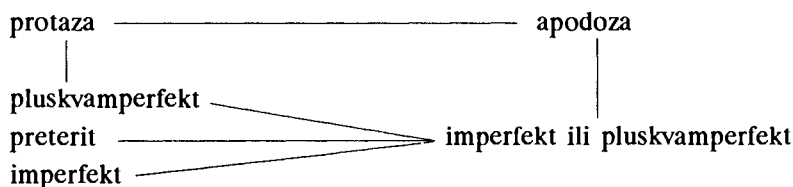
Pri usporedbi glagolskih vremena u protazi i u apodozi sa istim u srpskohrvatskom jeziku zapažamo:

Na mjestu kondicionala koji se u srpskohrvatskom jeziku javlja kao nosilac radnje u protazi irealnih pogodbenih rečenica koje se odnose na budućnost, npr:

Kad *bih imao* tu knjigu, dao *bih* ti je,
u perzijskom jeziku biće upotrijebljen isključivo imperfekt.

Srpskohrvatski kondicional koji se javlja u apodozama svih irealnih pogodbenih rečenica, u perzijskom jeziku biće realizovan takode imperfektom, ali ponekad i pluskvamperfektom.

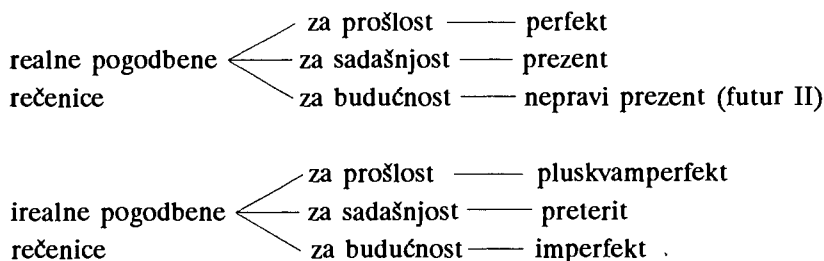
Šematski prikazano, konstruisanje irealnih pogodbenih rečenica u perzijskom jeziku izgledalo bi ovako:

STRUKTURA POGODBENIH REČENICA U PERZIJSKOM JEZIKU

R e z i m e

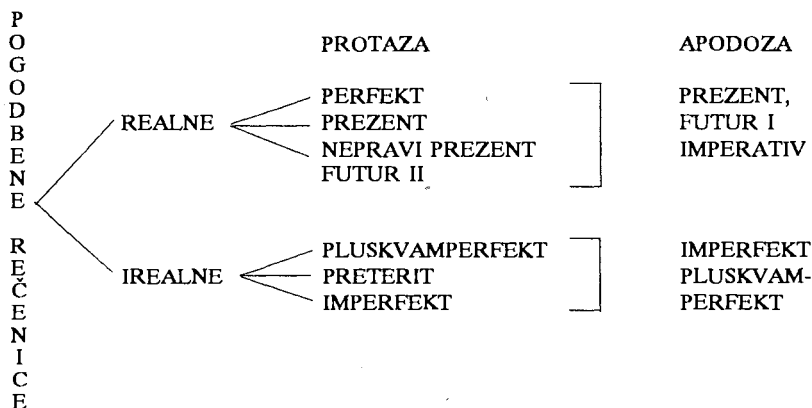
Struktura pogodbenih rečenica u perzijskom jeziku podliježe pravilu po kojem se formira. Neovisno od veznika, glagolska vremena svojim ustrojtstvom, a potom na semantičkom planu daju mogućnost podjele pogodbenih rečenica na realne i irealne. U okviru te podjele i glagolska vremena se mogu razvrstati u dvije grupe i to u odnosu na funkcionisanje protazi pogodbene rečenice. Jedno od šest glagolskih vremena javlja se u protazi jedne od šest tipova pogodbenih rečenica i to na ovaj način:

U apodozama realnih pogodbenih rečenica javiće se ona glagolska vremena koja logično slijede semantički plan rečenice a to su prezent, futur ili imperativ.

Apodoze irealnih pogodbenih rečenica izražavaju uvijek kondicionalno značenje i ono se u perzijskom jeziku realizuje preko imperfekta ili pluskvamperfekta.

Šematski prikazana struktura pogodbenih rečenica u perzijskom jeziku izgleda ovako:

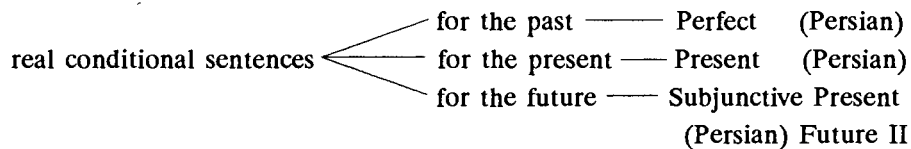

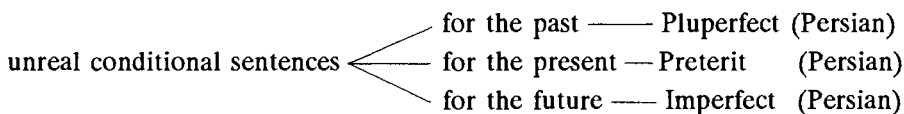
THE STRUCTURE OF THE CONDITIONAL SENTENCES IN THE PERSIAN LANGUAGE

S u m m a r y

The formation of conditional sentences in the Persian language adheres to defined rules.

By the appropriate selection of the verb tense and then in the semantic plan of the sentence, independently of conjunction, conditional sentences can be divided into *real* and *unreal* sentences. Having in mind its function in the main clause, the verb tenses are grouped accordingly. Six verb tenses are used in the six types of conditional sentences, as follows:

Verb tenses in the subordinate clauses of the conditional sentences follow the logics of the semantic plan of the sentence they are either Present, Future or Imperative.

The subordinate clauses in the unreal sentences always have the conditional meaning which in the Persian language is expressed by Imperfect or Pluperfect.

The structure of the conditional sentences is presented in the following graph:

